

Son Osmanlı Mebusân Meclisi Seçimleri Sürecinde Siyasî Bir Anket: Türk Kadınına Seçim Hakkı Verilmeli mi?

Serkan TUNA

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
E-mail: serkan.tuna@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi: 25-11-2015 Kabul Tarihi: 30-03-2016

ÖZ

TUNA, Serkan, **Son Osmanlı Mebusân Meclisi Seçimleri Sürecinde Siyasî Bir Anket: Türk Kadınına Seçim Hakkı Verilmeli mi?**, CTAD, Yıl 12, Sayı 23, (Bahar 2016), s. 25-52.

12 Ocak 1920 tarihinde açılan son Osmanlı Mebusân Meclisi öncesindeki “*taribi*” seçimler, 2 Ağustos 1908’de kabul edilen geçici seçim kanunu ile 7 Ekim 1919 tarihli kararname ve 19 Ekim 1919 tarihli talimatnameye göre yapılmıştır. İlgili mevzuat gereğince bu seçimlere kadınlar katılamamıştır. Buna karşılık, Vakit Gazetesi’nin 20 Ekim 1919 tarihinden itibaren düzenlediği bir anket ile Türk kadınının seçim hakkı meselesi gündeme gelmiştir. Aralıklarla 1 Kasım 1919’a kadar devam eden ve 4 Kasım 1919’daki bir yazıyla sona eren ankete, dönemin önde gelen eğitim kurumları ve kadın cemiyetleri ile çeşitli kadın simalar katılmıştır. Anket kapsamında yöneltilen en önemli soru, genel olarak kadınların ve özel olarak da Türk kadınının seçim hakkının olup olmamasına yöneliktir. Bunun dışında, mebus seçme/seçilme şartları ile mebus seçilebilecek kadın isimlere ilişkin de soru yöneltilmiştir. Katılımcılar sorulara açık ve net cevaplar verirlerken, genel olarak kadınların seçimlere katılması konusunda bir görüş birliği içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, gerek yaşanan koşullar gerekse kadınların eğitim seviyeleri dikkate alınarak, Türk kadınının seçim hakkına yönelik bazı olumsuz düşünceler de dile getirilmiştir. Seçme ve seçilme hakkı konusunda eğitim düzeyi, yaş ve yaşam tecrübesi gibi şartlar ön plana çıkarılırken, mebus olabileceği

düşünülen kadınlar arasında da Hâlide Edib [Adivar] ismi ağırlık kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler. Seçim, Anket, Mebusân Meclisi, Türk Kadını, Hâlide Edib.

ABSTRACT

TUNA, Serkan, **A Political Survey in the Process of the Last Ottoman Parliamentary Elections: Should Right of Election be granted to Turkish Woman?**, CTAD, Volume 12, Issue 23, (Spring 2016), pp. 25-52.

Elections, which could be regarded as historical, before the last opening of Ottoman Parliament in 12 January 1920 were conducted in accordance with the temporary election law which was accepted in 2 August 1908 with a decree dated 7 October 1919 and an ordinance dated 19 October 1919. According to the referred law, women were not allowed to participate in the elections. On the other hand, a debate on the election right of Turkish women was raised with a survey held by *Vakit* newspaper starting from 20 October 1919. Leading educational institutions of the period, various women organizations and some popular figures among women attended the survey that intermittently continued until 1 November and ended with an article in 4 November 1919. The most important question asked under the scope of survey was relevant to the necessity of the female suffrage in general and particularly the necessity of the participation of Turkish women to the elections. Apart from these, questions concerning the conditions of parliamentary elections and the possibility of election of Turkish women as a deputy. Participants openly responded the questions and it is clearly understood that there had been a consensus on the idea that women should participate to the elections. On the other hand, some negative opinions were also given by taking the actual conditions and education levels of women into consideration. While conditions such as education level, age and life experience were emphasized concerning the suffrage, Hâlide Edib [Adivar] came into prominence among the women who were considered as deputies.

Keywords: Election, Survey, Parliament, Turkish woman, Hâlide Edib.

Giriş

12 Ocak 1920 tarihinde toplanan son Osmanlı Mebusân Meclisi öncesinde yapılan seçimler, Türk tarihinin en önemli seçimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi sonrası başlayan işgallere 21 Aralık 1918'de padişah Vahideddin tarafından meclisin feshedilmesi de eklenince ülkedeki siyasî belirsizlik ortamı giderek genişlemiştir. Kanun-ı Esasi'nin ilgili maddesine göre, meclisin dağıtılmasından sonraki dört ay içerisinde seçimlerin yenilenmesi gerekiyordu. Ancak Meclis-i Vükelâ 2 Ocak 1919'da aldığı bir kararla, işgal ve seferberliğin son bulmamasından ötürü

seçimlerin yapılamayacağını kabul ediyor ve barış ortamına geçilmesinden itibaren dört ay içerisinde seçime başlanacağını ilan ediyordu.¹

Bu noktadan sonra, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde giderek büyüyen Millî Mücadele'nin öncelikli talepleri arasında meclisin tekrar açılması yer alacaktır. Bu bağlamda, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Mebusân Meclisi'nin bir an önce açılması talep edilmiştir.²

O dönemde kurulan I-II. Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından seçime yönelik bazı girişimler yapılmakla birlikte somut bir adım atılmazken,³ Anadolu Hareketi'nin öngörülenden daha hızlı bir şekilde büyümesi hükümeti seçimleri erteleme düşüncesinden alıkoymuş ve sonuçta III. Damat Ferit Paşa Hükümeti 27 Temmuz 1919'da gayri resmî olarak seçim kararı almıştır. İlgili karar 30 Temmuz 1919'da yazılı hale getirilerek resmîleştirilmesine⁴ ve 14 Eylül 1919 tarihinde Dâhiliye Nezâreti bütçesine ek ödenek konulmasına⁵ karşın, hükümet kararın uygulamaya geçmesine dair somut bir adım atmadan yerini 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne bırakacaktır.⁶

Millî Mücadelecilerle çok daha iyi bir ilişki içerisinde bulunan Ali Rıza Paşa Hükümeti döneminde, 7 Ekim 1919'da seçim kararnamesi yayımlanmıştır.⁷ 20-22 Ekim 1919'da da Amasya Görüşmeleri gerçekleştirilerek, İstanbul Hükümeti ile Anadolu arasında seçimlerin yapıpı meclisin açılması konusunda bir mutabakata varılmıştır.⁸

1919 seçimlerinin yasal dayanakları arasında, 20 Temmuz 1324 [2 Ağustos 1908] tarihinde Vükelâ Meclisi'nde kabul edilip 20 Eylül 1324 [3 Ekim 1908] tarihinde Takvîm-i Vekayi ile yayımlanan İntihâb-ı Mebusân Kanun-ı Muvakkatı bir çerçeve teşkil etmektedir.⁹ Bununla birlikte, Ali Rıza Paşa Hükümeti

---

¹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt 1, [Mutlakiyete Dönüş 1918-1919], 2. b., İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 140.

² Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri-Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 35-36.

³ Taha Niyazi Karaca, *Meclis-i Mebusan'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde Son Osmanlı Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 55-59, 64-65, 79-82.

⁴ Demirel, *age.*, s.14. 30 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden vilayetlere gönderilen emirde, Mebusan Meclisi seçimlerine başlanması gereği belirtilmiş ve aynı gün Vükelâ Meclisi tarafından seçim kararı yazılı hale getirilmiştir. İlgili karar metni için bkz., Karaca, *age.*, s. 101-102.

⁵ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı 79, Mart 2011, s. 9.

⁶ Demirel, *age.*, s. 14.

⁷ Olgun, *agm.*, s. 9. İlgili kararname metni için bkz., Karaca, *age.*, s. 177-178.

⁸ Olgun, *agm.*, s. 8-9.

⁹ *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, I. Cilt, (Yayına Haz. İhsan Güneş), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:14, Ankara, 1997, s. 243-244. Bu

döneminde çıkarılan 7 Ekim 1919 tarihli kararname ¹⁰ ile 19 Ekim 1919'da kabul edilen 16 maddelik seçim talimatnamesi de bu seçimlerin önemli yasal metinleri olarak öne çıkmaktadır.¹¹ 1908 tarihli ve 83 maddelik geçici kanuna göre, sancaklar seçim bölgeleri olarak kabul edilmiş ve nahiyeler de birer seçim şubesi olmuştur. Seçimler iki dereceli gerçekleştirilecek ve her 50.000 erkek nüfusa bir mebus çıkarılacaktı. Seçme hakkı için öncelikle 25 yaşını tamamlama şartı getirilmiştir. Bunun yanı sıra medenî haklardan kısıtlı olmamak, yabancı bir devletin uyruğunda olmamak ya da böyle bir iddiada bulunmamak, bir kişinin hizmetinde bulunmamak, iflas etmiş ise itibarını geri almış olmak, devlete az çok vergi ödemek ve bulunduğu yerde en azından bir yıldır oturuyor olmak şartları söz konusuydu.¹²

Bir kişinin mebus olabilmesi için de 10 koşul getirilmiştir. Buna göre, bir kişinin mebus seçilebilmesi için Osmanlı vatandaşı olması, geçici de olsa yabancı hizmetinde olmaması, Türkçe bilmesi, otuz yaşını geçmiş olması, seçim sırasında bir kişinin hizmetinde bulunmaması, iflas etmiş ise itibarının iade edilmiş olması, kötü hali olmaması, borcu nedeniyle hükümetin malına mülkünün el koymamış olması, medenî haklardan yoksun bulunmaması ve yabancı uyruğunda olduğu iddiasında bulunulmaması gerekiyordu.¹³

Bu gelişmelerin ardından Aralık 1919'da seçimlere başlanmış ve 12 Ocak 1920'de de son Osmanlı Mebusân Meclisi açılmıştır. 12 Ocak-18 Mart 1920 tarihleri arasındaki dönemde 24 birleşim gerçekleştiren meclisin aldığı en önemli karar Misâk-ı Millî Beyannamesi olacaktır.¹⁴

Seçim kararının alınmasıyla birlikte seçime yönelik hazırlıklar başlamasına karşın, ilgili düzenlemede kadınların seçme ve seçilme hakları bulunmadığından bu kesim aktif olarak sürecin içerisinde yer alamamıştır. 1909 yılındaki Anayasa değişikliği sırasında Dersim mebusu Lütî Fikri Bey tarafından kadınların da oy

---

kanunun uygulanmasına yönelik altı maddelik bir talimat da çıkarılmıştır. Bu konuda bkz., *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s. 244. *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları 1876-2013*, (Haz. Tarhan Erdem), Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s. 103-106.

¹⁰ Demirel, *age.*, s. 39.

¹¹ Karaca, *age.*, s. 183-188.

¹² *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s. 244-246. Seçime yönelik 83 maddelik düzenlemenin tam metni için bkz., *Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları 1876-2013*, s. 71-102.

¹³ *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, s. 247-248.

¹⁴ *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, I. Cilt, (Yayına Haz. Fahri Çöker), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:4, Ankara, 1994, s. 24-25.

kullanabilmesi için bir teklif verilmiş ise de, bu teklif fazla özgürlükçü bulunarak kabul edilmemiştir.¹⁵

Kadınlar bu seçimde yer alamamasına karşın, Vakit Gazetesi'nin 20 Ekim 1919 tarihinden itibaren toplumun çeşitli kesimlerinden kadınlarla yaptığı bir anket ile kadınların seçme/seçilme hakkının gündeme geldiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, sözü edilen anket aktarılarak Osmanlı toplumundaki eğitimli kadınların bu konuya yönelik görüşleri ortaya konulacaktır.¹⁶

Ankete Yönelik Genel Bir Değerlendirme

Vakit Gazetesi'nin gerçekleştirdiği Türk kadınının seçim hakkına ilişkin anket 20 Ekim 1919'da başlamakla birlikte, aynı gazetede 18 Ekim 1919 tarihinde çıkan bir yazının bu konuda bir başlangıç olduğu görülmektedir. Bu yazıda meşrutiyetle yönetilen ülkelerdeki seçimlere yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda seçimlere dair genel açıklamaların ardından kadınların hemen hemen hiçbir ülkede seçime katılmadıkları belirtilmiş ve Osmanlı seçim kanununa göre de kadınların seçim haklarının bulunmadığı kaydedilmiştir. Bununla birlikte, Dünya Savaşı içerisinde bu kuralın yavaş yavaş bozulmaya başlayarak bazı ülkelerde kadınların seçim haklarının kabul edildiği, diğer bazı yerlerde de onaylanmak üzere bu konuda yeni kanunlar yapılarak meclislere sevk edildiği ifade edilmiştir.¹⁷

Bu yazıdan iki gün sonra 20 Ekim 1919'da söz konusu ankete başlanmıştır. Ankete başlanırken, kadınlara seçim hakkı verilip verilmemesinin son zamanlarda Avrupa kamuoyunu meşgul eden konulardan biri olduğu belirtilmişti. Dünya Savaşı kadınlar hakkındaki eski gelenekleri değiştirmiş ve birçok yerde kadınların siyasî hayata karışmaları gereği ortaya çıkmıştı. Son zamanlarda Osmanlı Devleti'nde de seçim konusu gündemde olduğundan, Türk ve Müslüman kadınların seçime katılmaları hakkında ne düşünüldüğünü öğrenmek için bir anket yapılmasına karar verilmişti.¹⁸

Bu açıklamayla birlikte 20 Ekim'de başlayan anket, sırasıyla 23, 25, 27, 31 Ekim ile 1 Kasım 1919 tarihinde yapılan görüşmelerle devam etmiştir. Bu

---

¹⁵ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s. 398.

¹⁶ Vakit Gazetesi'nin ilgili anketine, Zeki Sarıhan'ın bir çalışmasında kısmen değinilmiştir. Bu çalışmada, 25 ve 31 Ekim 1919 tarihlerinde gerçekleştirilen anketlerin bir kısmına yer verilmektedir. Bu konuda bkz., Zeki Sarıhan, *Millî Mücadele'de Maarif Ordusu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 166-168.

¹⁷ Mîm. Ayn., "Kimler İntihâb Hakkına Malikdir?", *Vakit*, No 704, 18 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

¹⁸ "Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?", *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

görüşmelerin dışında, 26 Ekim 1919'da Adalet Hüsnî ve 4 Kasım 1919'da da Resmîye Hassan imzasıyla kaleme alınan yazılarla aynı konuda değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu ankette, toplumun önde gelen eğitim kurumlarının yanı sıra önemli kadın cemiyetleri ve bazı kadın simalarının görüşleri alınmıştır. Bu çerçevede Amerikan Koleji,¹⁹ Dâr-ül-muallimât²⁰ müdire ve öğrencileri ile Bezm-i Âlem²¹ müdiresi, Asrî Kadınlar Cemiyeti,²² Müslüman Kadını Birliği,²³ Hâlîde Edîb [Adivar] Hanım ve Nakiye [Elgün]²⁴ Hanım ankete dâhil olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi, Adalet Hüsnî ve Resmîye Hassan Hanımlar da konuya ilişkin fikirlerini birer yazıyla kamuoyuna sunmuşlardır.

Anket kapsamındaki sorulara toplu bir şekilde bakıldığında, ilk başlığı hem genel anlamda hem de Türk kadını özelinde, kadınların seçime katılma haklarının olup olmadığı teşkil etmektedir. Bunun dışında, Türk kadınının seçim hakkını alabilmesi için yapması gerekenler ile mebus seçme ve seçilme

---

¹⁹ İstanbul Kız Koleji olarak bilinen okul, 1871 yılında Yenikapı'da öğretime başlamış ve 1876'da Üsküdar'da bir binaya taşınmıştır. 1890 yılında Kız Rüşdiyesi'nden Amerikan Kız Koleji haline gelen okul 1914 yılında Arnavutköy'e taşınmıştır. Müslüman Türk kızlarının da rağbet ettiği okulun mezunları arasında Hâlîde Edîb Adivar da bulunmaktaydı. (Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 72.) Kolejin kurucusu olan Marry Milles Patrick'in hayatı ve çalışmaları için bkz., Hester Donaldson Jenkins, *Robert Kolej'in Kızları (Misyonerlik, Feminizm, Yabancı Okullar)*, (Çev. Ayşe Aksu), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008. Bayan Patrick'in anıları için bkz., Marry Milles Patrick, *Bir Boğaziçi Macerası: İstanbul Kız Koleji (1871-1924)*, (Çev. Şeyma Akın), Tez Yayınları, İstanbul, 2001.

²⁰ 1870-1924 yılları arasında faaliyet gösteren kız öğretmen okulları hakkında geniş bilgi için bkz., Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 283-361.

²¹ 1915 yılında İstanbul İnâs Sultânisi'nin Bezm-i Âlem Sultânisi adını almasıyla açılan kurum hakkında bkz., Erdem, *age.*, s. 243-282.

²² Asrî Kadın Cemiyeti olarak da anılan cemiyet, kültürel amaçlı olarak kurulan kadın dernekleri arasında yer almaktadır. Cemiyet'in hedefi, kadınları beden ve fikren eğitmeye çalışarak toplumsal konumlarını yükseltmekti. Bu hedefe ulaşabilmek için kütüphane, müze, laboratuvar ve atölyeler kurulmasına çalışılacaktı. (Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 96.)

²³ Müslüman Kadın Birliği, Süleyman Paşa'nın kızı Mediha Süleyman tarafından I. Dünya Savaşı sonlarında kurulmuştu. Dernek yardım amaçlı piyangolar düzenlerken çeşitli konferansların da verilmesini sağlamıştı. Daha sonra genel bir barış için çaba harcadığından adını "*Sulhperver Türk Kadınları Cemiyeti*" olarak değiştirmişti. (Çakır, *age.*, s. 90.)

²⁴ 1882 yılında İstanbul'da doğan ve Dâr-ül-muallimât mezunu olan Nakiye Hanım, mezuniyetinin ardından İstanbul'daki 5 ayrı okulda çeşitli kademelerde görev yapmış, II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketi içerisinde aktif bir şekilde yer almış ve Cumhuriyet döneminde de siyasete atılmıştır. Bu konuda bkz., Mustafa Özyürek, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Eğitimci: Nakiye Elgün- Nakiye Elgün; A Educator from Ottoman Empire to Turkish Republic", *Atatürk Dergisi (Journal of Atatürk)*, Cilt/Volume 3, Sayı/Number 2, Aralık/December 2014, s. 29-46.

şartlarının neler olduğu ve Türk toplumu içerisinde hangi kadınların mebus olabileceği yönünde sorular yöneltilmiştir.

Okul İdarecisi ve Öğretmenlerin Görüşleri

Anket çerçevesinde, öncelikle Amerikan Koleji müdürü doktor bayan Patrik ile Dâr-ül-muallimât müdürü Sâmiye Hanım ve Bezm-i Âlem müdürü Hadice Hanım'ın görüşleri alınmıştır. Okul idarecilerinin dışında, Amerikan Koleji'nde görev yapan üç yabancı öğretmen görüşlerini dile getirmiştir. Ankete katılan idareci ve öğretmenler ilgili sorulara ilişkin açık ve samimi bir tarzda cevaplar vermişlerdir.

Kadınların Seçimlere Katılma Hakkına Yönelik Değerlendirmeler

Anket soruları içerisinde öne çıkan ilk konu kadınların seçme/seçilme hakkına yöneliktir. Bu çerçevede genel anlamda kadınların özel olarak da Türk kadınlarının seçimlere katılma haklarının olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir.

Kadınların genel olarak seçimlere katılması konusunda okul idarecilerinin olumlu düşündükleri görülmektedir. Bu bağlamda ilk olarak görüşleri alınan Amerikan Koleji müdürü doktor Patrik, kadın erkek herkesin belirli kıstaslar çerçevesinde seçim hakkının bulunduğu yönünde görüş bildirirken,²⁵ Dâr-ül-muallimât müdürü Sâmiye Hanım da, kadınların seçimlere katılması gerektiği düşüncesindeydi. Kendisine göre, hemen her yerde erkek gibi çalışan ve birçok erkek işinde onlardan daha "harâretli" bir şekilde iş gören kadınlar millet meclisinde de çalışabilirlerdi.²⁶

Konu Türk kadınına geldiğinde ise, farklı görüşler ortaya konmuş ve aynı zamanda seçim hakkının elde edilebilmesi için yapılması gerekenlere de değinilmiştir. Bu konuda olumlu fikir beyan eden Amerikan Koleji müdürü doktor Patrik, Türk kadınına da seçim hakkının verilmesi taraftarıydı. Müdüre, Türk kadınlarını birçok yerden geri görenler olduğunu söylemekle birlikte kendisi bu konuda farklı düşünüyordu. Ona göre, Türk kadınları yeni gelen fikirlere karşı Avrupa kadınlarından daha büyük bir yakınlık gösteriyorlardı. Bu nedenle de Türk kadınlarına bu hakkın verilmesi kendisi açısından doğal bir durumdu. Müdüre, bu fikrini kolejdaki gözlemiyle de kanıtlayabileceği düşüncesindeydi. Amerika'daki kız kolejlerinde fikirler daha ileri olmakla beraber buradakiler fikirlerine son derece bağlıydılar ve hiçbir değişikliği kabul

---

²⁵ "Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?", *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

²⁶ "Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?", *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

etmiyorlardı. Osmanlı toplumunda ise kendi fikirlerini kabul ettirme konusunda daha büyük bir kolaylık görmüştü.²⁷

Doktor Patrik, kadınlara seçim hakkı verildiği takdirde düşünmeğe mecbur olacaklarından daha hızlı bir şekilde ilerleyeceklerine inanıyordu. Nitekim her uzuv ancak kullanıldığı ölçüde gelişebiliyordu. Bu açıdan müdire, özellikle Osmanlı toplumundaki kadınlara seçimlere katılma hakkının verilmemesine hayret ettiğini dile getiriyordu. Zira mülk sahibi olan bir toplumda, seçim hakkı olmayan bir kadının mülkünü idare etmesi mümkün değildi. Bu nedenle kadınlara seçim hakkının verilmesi ülke adına gayet iyi olacağı gibi iç politikanın tamamen iyileşmesini de sağlayacaktı. Bu olumlu ifadeleri kullanmakla birlikte: “*bütün Türk kadınlarında liyakat vardır diyemem*” sözleriyle bu konudaki kısmi kuşkusunu da dile getirmiştir.²⁸

Buna karşılık, Bezm-i Âlem müdiresi Hadice Hanım, Türk kadınının seçim hakkı konusunda bazı endişeler içerisindeydi ve tecrübe eksikliğinden dolayı kadın mebusların sayısının ne kadar zamanda çoğalabileceğini kestiremiyordu. Ona göre bunun için birkaç sene beklemek gerekecekti. Tecrübenin bekleyerek elde edilemeyeceği yönündeki soru üzerineyse, kendisinin beklemekten kastettiğinin kadınların “*irfânının*” büyümesi olduğu cevabını vermiştir. Nitekim kendisinin mebus olabileceğini düşündüğü isimlerin de etrafı daha yakından görebilirdi ve tecrübe sahibi olmaları gerekiyordu. Diğer taraftan Hadice Hanım, bu düşüncelerinin kadınlarda iktidar eksikliği görmesinden değil, kendilerine hayat içerisinde ilerleme fırsatının çok kısa bir süre önce verilmesinden kaynaklandığının da altını çiziyordu.²⁹

Kadınların seçim hakkına taraftar bulunan Dâr-ül-muallimât müdiresi Sâmiye Hanım da, mevcut ortamda Türk kadınlarını seçim için hazır bulmadığını söylüyordu. Kendilerinin millet meclisinde çalışmayı istemelerini haklı bulsa da orada haklarını savunacak kuvvetlerinin olup olmadığından emin değildi. Zira Mebusân Meclisi’nde liyakatle varlığını ortaya koymak en güç olaylardan biriydi. Bu nedenle biraz daha beklenip hazırlandıktan sonra meclise girilmesi halinde erkeklerden daha fazla iş yapabilecek konuma gelinebilirdi. Hazırlık açısından ilk yapılması gereken bilimin değerini kadınlara hissettirerek “*seviye-i irfânı*” yükseltmeye çalışmaktı. Aynı şekilde “*ablâkı*” önemi bilinmeli ve “*ablâk düzeyi*” yükseltilmeliydi. Bu gelişme sadece okullarda

²⁷ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

²⁸ Agy.

²⁹ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 713, 27 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3. Hadice Hanım, seçme ve seçilme hakkına sahip bulunan erkeklerde kendisinin sözünü ettiği meziyetlerin olup olmadığı yönündeki bir soruya karşılık, erkekleri tanımadığı için bir tespitle bulunamayacağını söylemiştir.

sağlanamayacağından aile ve okullar birlikte çalışmalıydılar. Bu durumda istenen sonucun dört sene içerisinde alınması ihtimal dâhilinde olmakla birlikte beş altı yıl sonra kadınların istenilen düzeye ulaşacakları kesindi.

Erkeklerin bu sürece nasıl yaklaşacaklarına yönelik soruya ise, bu konuda doğru düşünebiliyorlarsa bu hakkı kadınlara vermeleri gerekeceği cevabını vermiştir. Kendisinin fikrine göre erkeklerin büyük bir çoğunluğu bu konuda doğru düşünecekti. Buna karşılık, halk bu konuda her zaman “*lâ-kayd*” kalacak ve ne aleyhinde ne de lehinde çalışacaktı.³⁰

Okul idarecileri bu şekilde düşünürlerken, ankete katılan Amerikan Koleji’ndeki üç öğretmen ağırlıklı olarak Türk kadınına ilişkin düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Kolej öğretmenlerinden bayan David, Türk kadınının genel olarak seçime katılmasından yanaydı. Ona göre, ülkedeki kadınların her yerden daha fazla seçime katılma hakları vardı. Çünkü meslek sahibi oldukları gibi vergi de veriyorlardı. Ayrıca diğer ülkelerdeki kadınlardan fazla olarak hiç değilse bir “*liyakatleri*” vardı ki; o da o güne kadar mülklerini idare etmeleriydi. Bununla birlikte, o gün yaşanan müşkül durumda kadınlar için seçim hakkını istemenin etrafı tümüyle “*karıştırmaktan*” başka bir sonuç vermeyeceğini de düşünüyordu.³¹

Bayan David’e göre, Türk kadınlarında eksik bir meziyet vardı; o da “*sebatı*.” Kendilerinin çok güzel fikirleri olmakla ve çok çabuk “*âteşlenmekle*” birlikte bunu devam ettirmiyorlardı. Bununla birlikte, bu tespiti genel anlamda yaptığını ve gayet “*sebatkâr*” bir şekilde çalışan birçok Türk hanımı gördüğünü de ifade ediyordu.³²

Aynı kolejin bir diğer öğretmeni bayan Sames ise, istisnalar haricinde Türk kadınının seçim hakkını kullanabileceğini düşünmüyordu. Genel itibariyle Türk kadınında eğitim ve “*mubâkeme*” açısından yeterli gelişim sağlanamamıştı. Öte yandan, seçim hakkından önce kadınların tümüyle yaşama katılmaları gerekiyordu. Ona göre, bu konuda çalışılırsa beş yıla kadar kadınların “*liyakat sahibi*” olmaları muhakkaktı.³³

Aynı şekilde öğretmenlerden bayan Tomsun da, her kadının ülkesinde seçim hakkına sahip olması gerektiğini düşünmekle birlikte, bunun İstanbul’da güç olacağına inanıyordu. Bunun temel sebebi kadınların yaşama daha yeni katılmalarıydı. Kendisine göre, kadınların seçim hakkına hazırlanabilmeleri için

---

³⁰ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

³¹ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

³² Agy.

³³ Agy.

“*tahsîl ve terbiye*” gerekiyordu. Kadınların bu yolda çalışmadan erken mebus olmaları kendi menfaatlerine de uygun değildi. Bu sözlerine karşılık, Osmanlı’daki kanunların kadınlara her memleketin kanunları gibi kötü muamele etmediğini de düşünüyordu. Kendisi bu durumu: “*Siz mülkünüzü sahiptiniz. Başka memleketlerde böyle değildir*” sözleriyle ortaya koymuştur.³⁴

Seçme/Seçilme Şartları ve Mebus Seçilebilecek Kadın İsimler

Ankete katılanlara yöneltilen bir diğer soru olan seçme ve seçilme şartlarına dair de okul idarecileri ve öğretmenler tarafından ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Amerikan Koleji müdürü doktor Patrik, bir kişinin seçme hakkını kullanabilmesi için öncelikle okuma yazma bilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Bunu ölçmek için de herkes bir sınava tâbi tutulmalıydı. Bunun dışında, gayet küçük bir servet sahibi olunması, diğer bir deyişle kişinin kendi kendini geçindirebilmesi önemliydi. Bu iki şartı yerine getiren erkek ve kadınların tümü oy kullanabilmeliydi.

Buna karşılık, anketi yapan kişinin Osmanlı’daki bazı kadınların kendi kendilerini geçindirecek halde olmadıklarını ve kanunların da serveti kadın ile erkek arasında eşit bir şekilde bölüşürmediğini söylemesi üzerine, müdire servet şartından vazgeçtiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, kanunların kadın ve erkeğe eşit koşullarda uygulanmasının daha doğru olacağını kaydetmiş ve bu durumda servet şartının geçerli olacağını vurgulamıştır.³⁵

Kadınların mebus seçilmesi için hangi şartların gerekli olduğu konusunda ise, kadın erkek ayırımına gitmeyerek herkes için öncelikle kolej [sultani] eğitimi şartını ileri sürmüştür. Kolej eğitimi görmeyip özel eğitim alanların da bu düzeyde bir eğitim görmüş olmaları gerekirdi. Bunun dışında, mebus seçilecek bir kişi işinde ve hayatında tanınmış olduğu kadar, “*namuslu*”, “*doğru*” ve “*hakşinas*” birisi de olmalıydı.

Kadınların erkekler gibi hayatlarında ve işlerinde tanınmalarının mümkün olmadığı ve bu yüzden de halkın kadınlara nasıl oy vereceği yönündeki bir soruya karşılık müdire, ülkedeki gelişmenin gayet açık olduğu ve Osmanlı kadınlarının hayata katılıp her gün biraz daha fazla ilerledikleri cevabını vermiştir. Bu açıdan başlangıçta halk tanıdıklarına oy verebilirdi ve tanınmış kadınlar da bulunmaktaydı.³⁶

Bezm-i Âlem müdürü Hadice Hanım da seçme ve seçilme konusundaki görüşlerini açıklamıştır. Ona göre: “*Sâhib-i dirâyet, sâhib-i ma’lûmât, sâhib-i irfân ve sâhib-i tecrübe*” olan kadınların seçime katılmaları doğru ve gerekiyordu. Bu

³⁴Agy.

³⁵Agy.

³⁶Agy.

nitelikleri taşımayanların seçim haklarının bulunması ise doğru olmayacaktı. Hadice Hanım'a göre, Türk kadınları arasında bu nitelikleri taşıyan isimler bulunmakla birlikte sayılarının ne kadar olduğunu bilmiyordu. Bazılarının “*zêkâsı*” olmasına karşın “*îrfânı*” eksikti. Bazılarının da “*îrfânı*” bulunmasına rağmen “*yaşları*” yeterli değildi. Tecrübe ancak yaş ile kazanıldığından yaş da önemli bir ölçüttü.

Hadice Hanım, mebus seçilebilmek konusundaki düşüncesini ise şu sözlerle açıklamıştır: “*Bir meb’ûs olmak, bütün bir memleket mukadderâtıyla oynamak kolay iş değil. Bunun ile oynayacak kafanın mükemmel bir ma’lûmât ve tecrübe ile mücehhez olması lâzım. Bir me’bûsân da intihâb etmek için saydığım mezîyyât [meziyetler] kemâline vâsıl olmuş bulunmal.*”³⁷

Dâr-ül-muallimât müdiresi Sâmiye Hanım ise, seçme hakkı için hiçbir şart koymamış ve: “*Bence bir adamın intihâb etmesi intihâb edebildiğini gösterir*” diyerek bu konudaki genel yaklaşımını ortaya koymuştur. Mebus seçilebilmek içinse yüksek tahsil görme koşulunu getirmekle birlikte diploma almayı zorunlu görmüyordu. Yaş konusunda o gün geçerli olan koşulları ise gayet yerinde buluyordu.³⁸

Bu konuda görüşü alınan tek öğretmen olan Amerikan Koleji’nden bayan David, bir kadının kendisine muhtaç ailesi ve çocukları bulunduğu takdirde mebus olmaması gerektiği kanısındaydı. Bunun dışındaki koşullar ise erkeklerinkiyle aynı olmalıydı.³⁹

Osmanlı toplumundan hangi kadınların mebus seçilebileceği konusuna gelindiğinde, iki okul idarecisinin görüş bildirdiği görülmektedir. Bunlardan Amerikan Koleji müdiresi doktor Patrik, kendisinin tanıdığı kadınlar arasında Hâlîde Edîb Hanım’ın birçok erkekte daha iyi mebus olabileceği cevabını vermiştir. Bu ismin dışında, Amerikan Koleji’nden çıkan Türk hanımları arasından mebus olamayacak çok az kişi vardı. Müdire, bu kişiler içinden birçok isim verebileceğini belirtmekle birlikte buna gerek duymadığını söylemiştir.⁴⁰

Aynı şekilde Bezm-i Âlem müdiresi Hadice Hanım, mebus seçilebilecek isimler arasında Hâlîde Edîb Hanım’ın ismini verirken başka birçok ismin de olduğunu söylüyordu. Ancak diğer isimlerin yeterli “*îrfân ve liyâkate*” olup

---

³⁷ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 713, 27 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3. Hadice Hanım, ileri sürdüğü niteliklerin erkekler için de aynen geçerli olduğunu ifade etmiştir.

³⁸ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

³⁹ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.

⁴⁰ Agy.

olmadıklarını bilmediğini ve bir kişi ile de istenen sonucun alınmayacağını belirtiyordu.⁴¹

Öğrencilerin Görüşleri

Vakit Gazetesi'nin yaptığı ankete katılarak açıklamada bulunan bir diğer kesim Amerikan Koleji ile Dâr-ül-muallimât'ta okuyan çeşitli öğrencilerdir. Bu öğrencilerin tümü, okul idarecileri gibi hem genel olarak kadınlara hem de özel olarak Türk kadınına yönelik seçim hakkı konusundaki görüşlerini çok net ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koymuşlardır. Buna karşılık, mebus seçme/seçilme koşulları hakkında sadece Dâr-ül-muallimât öğrencileri görüş beyan ederken, mebus seçilebilecek isimler konusunda öğrencilere herhangi bir soru yöneltilmemiştir.

İlk olarak düşüncelerini ortaya koyan Amerikan Koleji'ndeki yüksek sınıflarda eğitim gören Selma Rızâ Hanım, kadınların genel anlamda seçimlere katılmasına taraftar olduğunu söylemiştir. Çünkü o güne kadar daima erkeklerin dedikleri olduğu gibi kadınları en çok ilgilendiren aile meselelerinde bile yegâne oy sahibi erkekler olmaya devam ediyordu. Bu nedenle kadınların, özellikle ilgili buldukları konuların yanı sıra diğer bütün genel meselelerde fikirlerinin sorulması için oy kullanmaları gerekiyordu. Aynı kolejde öğrenci olan Advıye Muhtâr, Leman, Sâbiha ve Süreyyâ Hanımlar da kadınların oy kullanmaları gerektiği görüşüne katılmışlardı.⁴²

Ancak konu Türk kadınına geldiğinde, okul idarecileri gibi, çeşitli nedenlerden dolayı öğrenciler arasından da farklı sesler yükselmiştir. Bu noktada Advıye Muhtâr Hanım, Türk kadınına oy hakkı verilmesinden yanaydı. Bunun için birçok neden gösterirken, bunlardan ilkinin kadının "*ta'lim ve terbiyedeki*" mevki olarak ortaya koymuştur. Eğitim kanunlarının kadınların oyu olmadan yapılması büyük haksızlıktı. Bu konudaki ikinci gerekçesi, mevcut halde kadınların tasarruf haklarının bulunmasıydı. Bu açıdan kadınlar, vergilerin tarhi meselesinde erkekler kadar ilgilidiler ve onlar kadar hesap istemeğe hakları vardı. Üçüncü sebep, kadınların hayatını düzenleyecek kanunlara ihtiyaç duyulmasıydı ve kadın meseleleriyle uğraşacak olanlar da yine kadınlardı. Dördüncü ve son olarak, kanunlar erkekleri olduğu kadar kadınları da kapsadığı gibi bir vatan ve bir hükümet bir erkeğe olduğu kadar aynı zamanda bir kadına da aitti.

---

⁴¹ "Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?", *Vakit*, No 713, 27 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

⁴² "Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?", *Vakit*, No 709, 23 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

Adviye Muhtâr Hanım, bu gerekçeleriyle Türk kadınlarının mebus seçme ve seçilmeğe erkekler kadar hakları olduğunu söylemenin ötesinde, mevcut durumlarını düzeltmek için de erkeklerden çok daha fazla bu hakka ihtiyaçları olduğu fikrindeydi. Kadınların yeterlilikleri konusuna değinirken ise, bu konuda eğitimsizlik durumunun gündeme getirilmesine şu sözlerle karşı çıkıyordu:

“Kadınların intihâb etmelerine aleyhtar olanlar tabsîlsizliğimizi ileri sürüyorlar, doğrusu kadınlarımızın pek çok tabsîli yok; fakat eğer tabsîlsizlik intihâb etmeğe mâni ise intihâb hakına malik olan Anadolu köylülerinin tabsîli var mı? Onlar nasıl intihâb ediyorlar? İntihâb edilmeğe gelince erkekler kadar tabsîl görmüş ve onlar kadar iyi (daha iyi dememek için) meb’ûs olacak kadınlarımız var. Kadınlarımız erkekler kadar liyâkatle intihâb eder. Ve onlar kadar meb’ûs olabilirler.”⁴³

Aynı fikirde olan Sâbiha Hanım’a göre de, erkeklerle aynı kanunlara tâbi olan İslâm kadınlarının seçim haklarının olması gerekmektedir.⁴⁴ Bir diğer öğrenci Süreyyâ Hanım da, Türk kadınının seçim hakkına yönelik olumlu düşüncelerini şu sözlerle ortaya koymuştur: *“Kadınların hake-i intihâba mâlik olmalarına umûmiyyetle taraftarım. Çünkü Meclis-i Meb’ûsân’da erkekler kadınları hiç düşünmüyorlar. Kadının bayatının düzelmesine daha yaşanabilecek bir tarza girmesine kimsenin ehemmiyet verdiği yok. İslâm kadınlarını haklarını pekâlâ isteyebilecek ve millete nâfi [faydalı] adamlara re’y verecek kadar düşünceli biliyorum.”⁴⁵*

Bu olumlu görüşlere karşılık, mevcut şartlar nedeniyle biraz daha farklı düşünen öğrenciler de söz konusuydu. Bu öğrencilerden birisi olan Selma Rızâ Hanım, öncelikle kadınların seçim haklarının olması gerektiğine yönelik düşüncesinin özellikle İslâm kadınları için geçerli olduğunu vurguluyordu. Ona göre İslâm kadınları seçme ve seçilme hakkına sahip olmalıydı. Bununla birlikte erkeklerin buna ne denli müsaade edeceklerini bilmediğinden, erkeklerden bu hakkı alabilmek için *“güzellikle”* çalışılması gerektiğini düşünüyordu. Erkeklerde senelerden beri kadınlardan *“gasp edilmiş”* bir *“hâkimiyet kuvveti”* bulunmaktaydı ve sonuçta erkekler kadınlardan daha güçlüydüler. Bu açıdan Selma Rızâ Hanım, bu hakkı çok *“şiddetli”* bir şekilde istemenin aynı şekilde kesin bir reddedilişe neden olmasından korkuyordu. Ona göre, kendilerinin elinde *“kadın olmak”* gibi büyük bir güç vardı ve seçim hakkı bizzat kadın olarak istenirse çok daha kolay bir şekilde alınabilirdi. Bunun için o günden itibaren çalışmaya başlanmalı ve kadınların birçok konuda yetenekli olduğu herkese gösterilmeliydi. Kendisi, fırsat verildiği takdirde 5-6 yıla kadar başarılı olunacağına inanıyordu.⁴⁶

---

⁴³ Agy.

⁴⁴ Agy.

⁴⁵ Agy.

⁴⁶ Agy.

Benzer şekilde düşünen Leman Hanım da, İslâm kadınlarının seçim haklarını savunmakla birlikte mevcut ortamda bu hak için hazır olmadıkları kanısındaydı. Beş yıl boyunca Anadolu’da gezen Leman Hanım bu sayede tüm Türk kadınlarını görüp tanımış ve onları hazır bulmamıştı. Aynı şekilde Anadolu erkeklerini de görmüş ve onların da eşraf kesimi haricinde hazır olmadıklarına kanaat getirmişti. Bununla birlikte İstanbul, İzmir ve bir iki büyük vilayeti dışarda tutuyor ve buradaki kadınların da erkekler kadar ileri durumda olmalarından dolayı seçime katılabileceklerini düşünüyordu. Bu tespitlerinin ardından Leman Hanım, Selma Rızâ Hanım’ın da işaret ettiği gibi seçim hakkı konusunda çalışılması gerektiğini söylemiş ve gelecek seçimde kadınların hakkını alacaklarına yönelik inancını ifade etmiştir.⁴⁷

Kolejin iki öğrencisi ise, erkeklerin konumlarını dikkate alarak çok daha kötümser bir tutum içerisindeydi. Bu öğrencilerden Sâbiha Hanım’a göre, kadınların seçimlere katılması meselesi erkeklere ait bir meseleydi ve kadınlar ancak onların onay vermeleri halinde bu haklarını kullanabileceklerdi. Öte yandan Sâbiha Hanım, kadınların yeteneklerini gösterebilecekleri işleri bile yapmalarına izin verilmediğinden, bu konuda bir çalışma içerisinde bulunamayacaklarını da öne sürüyordu.⁴⁸

Aynı şekilde Süreyyâ Hanım da, Türk kadınının seçim hakkına yakında kavuşamayacağını düşünmekte ve daha sonra olması ihtimaline de şüpheyle yaklaşmaktadır. Ona göre de, bu konu erkeklerin elindeydi ve kendileri izin vermedikçe kadınların seçime katılmaları mümkün değildi. Dolayısıyla bu hakkın alınabilmesi erkeklerin “*lütfunu*” bağlıydı.⁴⁹

Amerikan Koleji’nin ardından Dâr-ül-muallimât son sınıf birinci şubede okuyan ve yaşları 18 ila 21 arasında değişen toplam 42 kız öğrenciyle bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmede öğrencilerin tümü kadınların seçim hakkına taraftar olduğunu açıklamıştır. Bu hakkın Türk kadınına verilip verilmemesi konusunda 17 öğrenci olumlu cevap vermiş, 25 öğrenci ise aleyhte tavır almıştır.⁵⁰

Bu genel değerlendirmenin ardından, Türk kadınının seçim hakkına dair olumlu ve olumsuz yönde görüş bildiren ikişer öğrenci bu düşüncelerinin nedenlerini açıklamıştır. Bu konuda olumlu düşünenler arasında yer alan Müyesser Mehmed Hanım’a göre, kadınlar daha hassas olduğu ve düşünce tarzları erkeklerinkinden daha farklı çalıştığından, bir konunun farklı bir bakış

---

⁴⁷ Agy.

⁴⁸ Agy.

⁴⁹ Agy.

⁵⁰ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3. Ayrıca bkz., Sarhan, *age.*, s. 167.

açısıyla ele alınması kesinlikle daha faydalı olacaktır. Aynı şekilde Cemile Hanım da, seçim hakkını savunarak, o güne kadar kadınların ihmal edilmeleri dolayısıyla “*gasp edilen*” birçok haklarının olduğunu vurguluyordu. Hakkını istemeyene hak verilmediğinden hareketle de bunları kendilerinin geri alması gerekiyordu. Aksi takdirde, 40 yıl daha beklense bile erkekler kadınlara gerekli olan kanunları yapmayacaklardı.⁵¹

Türk kadınının seçim hakkına yönelik olumsuz görüş bildirenler arasında yer alanlardan Melahat Emin Hanım ise, bu düşüncesinin kaynağını şu sözlerle ortaya koymuştur: “*Hürriyeti yeni aldık. Daba ona alışmadık. Hâl-i galeyândayız. Hak-ı intihâbı da üzerimize alırsak hakkıyla ifâ edemeyiz. Belki on sene sonra bi-hakkın ifâ edecek bir hâle geliriz.*”

Yine olumsuz düşünenlerden İffet Hakkı Hanım, İslâm kadınlarının uzun bir süredir ihmal edilmeleri nedeniyle yeteneklerinin hiçbirisinin gelişmediğini ve bu durumun da kolay kolay değiştirilemeyeceğini düşünüyordu. Ona göre bunun için en az 15 yıl gerekiyordu.⁵²

Bu bireysel değerlendirmelerin dışında, ankete ortak cevap veren Dâr-ül-muallimât öğrencileri, gerek halkın gerekse erkeklerin kadınların seçim haklarına taraftar olmadıkları görüşündeydiler. Bu durumu değiştirebilmek için yapılması gerekenleri ise şu sözlerle belirtmişlerdi: “*Kendimizi gösterelim. İntihâb hakkını erkeklerden istemeyelim. Onları gelip bize teklîf etmeye mecbûr edelim. Yani birçok işlere girelim. Ve lüzûmumuzu hiss ettirelim.*”⁵³

Mebus seçme/seçilme şartları hakkında ilk olarak görüş belirten Amerikan Koleji öğrencilerinden Süreyyâ Hanım’dır. Kendisi bu konudaki fikrini: *Kadınlar da erkeklere konulan şartlar dâhilinde intihâb etmeli ve müntehib olmaları*” sözleriyle açıklamıştır.⁵⁴

Bu konuda, Dâr-ül-muallimât son sınıf birinci şubede eğitim gören 42 kız öğrenci de açıklamada bulunmuştur. Bu öğrencilerin tümü oy kullanabilmek için en az 21 yaşında olunması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun dışında, 4 öğrenci yükseköğrenim, 19 öğrenci ortaöğretim ve 9 öğrenci de ilköğretim şartının olması gerektiğini söylemiş, diğer öğrenciler ise eğitim şartının aranmaması yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu konuda açıklama yapan bir öğrenciye göre, eğitim şartı koymak milletin çoğunluğunu dışlamak anlamına gelecekti. Halkın çoğunluğu cahil olmakla birlikte, kendisine iyilik edeni anlayabilecek durumdaydı. Buna karşılık, eğitim şartını gerekli bulan bir öğrenci, herkesin

---

⁵¹ Agy.

⁵² Agy.

⁵³ Agy.

⁵⁴ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 709, 23 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

kendisinde ülke meselelerine karışmak hakkını görmesinin doğru olmadığı fikrindeydi. Nitekim son on yıl içerisinde yaşananlar cehaletin etkilerini açıkça ortaya koymuştu.

Bunun dışında, ankete katılan Dâr-ül-muallimât öğrencilerinin tümü, mebus seçilebilmek için en az 30 yaşında olunmasını, yükseköğrenim yapılmasını ve hayatın içerisinde bulunulmasını şart olarak öne sürmüşlerdir.⁵⁵

Kadın Cemiyetlerinin Değerlendirmeleri

Belirtildiği gibi, ilgili anket kapsamında Asrî Kadınlar Cemiyeti ile Müslüman Kadını Birliği İstanbul merkezinin görüşleri alınmıştır. Bu iki cemiyet, Türk kadınının seçim hakkıyla birlikte mebus seçilebilmek için gerekli şartlar ve ülke içerisinde seçilecek kadın mebuslar bağlamında görüş bildirmişlerdir.

Her iki cemiyet temsilcisi de kadınların seçim hakkına yönelik olumlu bir tavır almıştır. Asrî Kadınlar Cemiyeti adına konuşan cemiyet başkanı Nâciye Hanım, kadın ve erkeğin birlikte ülkenin saadet ve felaketiyle ilgili olduklarını kaydederek kadının ihmal edilmemesi gerektiğini vurguluyordu. Nitekim cemiyet de kadınlığın toplumsal konumunu yükseltmek ve onları 20. yüzyılın istediği dereceye çıkartmak için çalışıyordu ve kadınlara seçim hakkının verilmesi ihtiyacını duyarak oluşturulmuştu.⁵⁶

Müslüman Kadını Birliği İstanbul merkezi de, genel olarak kadınların seçim hakkının olması gerektiği düşüncesindeydi. Bu düşüncesini İslâm dinine dayandırmakta ve bu hakkın İslâm hukukunda da geçerli olduğunu belirtmekteydi. Nitekim Hazreti Peygamberin vefatından sonra yapılan halife seçiminde kadınlar da oy vermişti. Bu düşünceden hareketle, seçim hakkı Türk kadınına da verilmeliydi; çünkü o günkü İslam kadınının “*seviyye-i ilmiyyesi*” bu hakkı kullanmaya uygundu. Birlik, kadın ile erkeği vatana hizmet konusunda ayrı düşünmediği gibi kadınların da erkekler kadar ülkeyle ilgili oldukları inancındaydı. Bu açıdan halk da İslam hukukunda geçerli olmuş bir konuyu kabul edecek ve kadınlara seçim hakkının verilmesine taraftar olacaktı. Bu bağlamda Müslüman Kadını Birliği de, birçok medenî ülkede kabul edilmiş olan bu hakkın alınabilmesi için gücü ölçüsünde çalışmaya devam edecekti.⁵⁷

Bu olumlu ifadeler karşılık Asrî Kadınlar Cemiyeti adına konuşan cemiyet başkanı Nâciye Hanım, Türk kadınının seçim konusunda tümüyle “*iyâkatli*” görmediğini de söylüyordu. İnsan olduğundan bile haberi olmayan kadınların olduğunu öne süren Nâciye Hanım’a göre, bu koşullarda bir genel seçim hakkı

⁵⁵ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3. Ayrıca bkz., Sarıhan, *age.*, s. 168.

⁵⁶ “Türk Kadınına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 718, 1 Teşrin-i sâni 1335/1919, s. 2.

⁵⁷ Agy.

istemek ortaya çok zayıf bir şekilde çıkmak anlamına gelecekti. Öte yandan, Avrupa'daki kadın ve erkeğin durumu daha yüksek olmakla birlikte, Osmanlı toplumu içerisinde de son altı sene zarfında kadınları ilgilendiren dikkat çekici inkılaplar gerçekleşmişti. Bu dönemde, erkekler arasında birçok eğitimli genç şehit düşmüş ve birçoğu da eğitimini tamamlayamamıştı. Buna karşılık, bu süreçte kadınlar için birçok okul açıldığı gibi kendileri hayat içerisinde daha fazla yer almaya başlamışlardı. Bunun sonucunda kadının seviyesi çok farklı bir şekilde geliştiği halde erkeklerinki duraklama içerisine girmişti. Gelinek noktasında, eğitim görmüş birçok kadının yanı sıra evlerde özel olarak çalışmış kadınlar da vardı. Kendisi, bu kişilerin seçim hakkını elde etmeleri durumunda ülkenin menfaatini düşünerek hareket edeceklerinden şüphe duymuyordu. Dolayısıyla cemiyet, kısa bir zaman için sadece eğitim görmüş kadınların seçime katılmalarını arzu ediyordu.

Nâciye Hanım, erkekler açısından da sadece eğitim görmüş olanların seçime katılmaları gerektiğini belirtiyor ve o zamana kadar böyle olmadığı için ülkenin menfaatine uygun bir şekilde hareket edilemediğini söylüyordu. Diğer taraftan, ilerlemeye inanan ve dünyanın gelişmelerini anlayan erkeklerin kadınların seçim hakkına itiraz etmeyeceklerini düşünüyordu. Aynı şekilde halk içerisinde de şiddetli bir tepki gelmeyeceği inancındaydı. Nitekim kadınların resmî dairelere girmesi ve buna benzer birkaç gelişme kendisinin bu düşüncesini doğruluyordu.⁵⁸

Bu açıklamaların dışında, oy kullanım hakkı ve mebus adaylarındaki niteliklere ilişkin de görüş alınmıştır. Müslüman Kadını Birliği'nin yaklaşımına göre, kadın ve erkek oy kullanacak tüm kişiler "ıffetli", "ablâkkl" ve "sebât sahibî" olmalarının yanı sıra orta derecede eğitim görmeli ve yaşları da 25 ila 45 arasında değişmeliydi. Mebus adaylarına ilişkin açıklama yapan Asrî Kadınlar Cemiyeti başkanı Nâciye Hanım, mebus adaylarında kadınlığı temsil edebilecek faziletlerin bulunması gerektiği kanısındaydı. Bunun dışında, ülkeleri için toplumsal hayata atılıp başarı göstermiş olmaları da önemliydi.⁵⁹

Mebus seçilebilecek isimler konusunda ise, Asrî Kadınlar Cemiyeti Başkanı Nâciye Hanım, bu konuda cemiyet adına konuşamayacağını ve ancak kendi düşüncelerini açıklayabileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Ahmed Rıza Bey'in kız kardeşi Selma Hanım, Vahîd Bey'in eşi Leylâ Hanım, Hilâl-i Ahmer Kâtib-i Umumîsi Nezîhe Hanım, Nakiye Hanım, Hâlid Hûrşîd Bey'in eşi Nâciye Hanım ile kolej ve Dârülfünûn'dan çıkmış daha birçok ismin mebus seçilebileceğini söylemiştir.⁶⁰

---

⁵⁸ Agy.

⁵⁹ Agy.

⁶⁰ Agy.

Müslüman Kadını Birliği ise, bu konuda isim vermeyerek daha genel bir yorum yapmakla yetinmiştir. Birliğe göre, ülke olağanüstü “*nâzîk*” bir durumdan geçtiğinden mebuslar zamanının ihtiyaçlarını anlayan “*vatan-perverler*” arasından seçilmeliydi.⁶¹

Türk Toplumundan Çeşitli Kadınların Görüşleri

Anket hakkında değerlendirmede bulunan dört kadın isim Hâlîde Edîb Hanım ile Nakiye, Adalet Hüsnî ve Resmîyye Hassan Hanımlardır. Hâlîde Edîb Hanım ile Nakiye Hanım, anket sorularına cevap vererek düşüncelerini ortaya koyarlarken, Adalet Hüsnî ve Resmîyye Hasan Hanım ise sözü edildiği gibi Vakit Gazetesi’ne gönderdikleri ayrı yazılar ile fikirlerini kaleme almışlardır. Resmîyye Hassan Hanım’ın değerlendirmesiyle birlikte anket de sona ermiştir.

Bu çerçevede görüş belirtilen ilk başlık kadınların seçim haklarına yönelikti. Bu konuda görüşleri alınan Hâlîde Edîb Hanım, ağırlıklı olarak Türk kadınına yönelik konuşmuş ve “*Türk kadınlarının hake-ı intihâbları olmasına tamamen taraftar olduğunu*” açıklamıştır. Ona göre kadınlar seçim haklarını erkekler kadar iyi kullanacaklardı. Zira çoğunluk dikkate alındığında okuma yazma bilen erkeklerin sayısı kadınlardan çok fazla değildi. Bu durumda ülkenin sorumluluğu erkekler kadar kadınlara da aitti. Diğer taraftan bir ülkeye karşı erkeğin de kadının da vazifeleri vardı ve Türk kadınları ülkelerine karşı olan vazifelerini doğru bir şekilde yerine getirmişlerdi. Buna karşılık ülkenin yönetiminde hakları vardı ve vazifelerini yerine getirdikleri gibi haklarını da kullanabilirlerdi. Her seçim hakkı bulunan kişi üzerine bir sorumluluk olarak düşünmeye başlayacaktı ve bir kişiye sorumluluk verilmediği takdirde akli ve fikri ne kadar büyük olursa olsun bunlar yetersiz kalacaktı.

Bu yönüyle bakıldığında kendisi, ev sahibi ve anne olmaları nedeniyle kadınların seçim hakkını erkeklerden daha iyi bir şekilde kullanacaklarını düşünüyordu. Bu özellikleriyle ülkenin aile işlerine daha iyi bir şekilde bakabiliyorlardı. Suların temiz olup olmaması bir kadını bir erkekten çok daha fazla ilgilendirdiği gibi, bir şehrin nasıl temizlenmesi gerektiğini de bir kadın daha iyi bilirdi. Bunun dışında, ahlak açısından da kadının seçimlerde oy sahibi olması faydalıydı. Kadınlar genel itibarıyla daha “*nezîh*” olmalarının dışında içki ve ahlaksızlığa daha fazla muhalif ve aile işlerine de daha bağlıydılar. Bu açıdan kendilerinin siyasî yaşama katılmalarıyla birlikte aile hayatını düzelterek kanunlar çok daha çabuk bir şekilde çıkabilecekti.⁶²

---

⁶¹ Agy.

⁶² “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 711, 25 Teşrîn-i evvel 1335/1919, s. 3. Hâlîde Edîb’in ankete verdiği cevaplar bir söyleşi başlığı altında da aktarılmıştır. Bu konuda

Konuya dâhil olan bir diğer önemli kadın sima olan Nakiye Hanım,⁶³ kadınların seçim hakkına tamamen taraftar olduğunu ifade etmekle birlikte bu konuda düşündüğü birkaç noktanın olduğunu ancak onları o gün için söylememeyi tercih ettiğini belirtmiştir.⁶⁴

Düşüncelerini kaleme alan ilk isim olan Adalet Hüsnî Hanım da, kadınların seçimlere katılmasından yanaydı. Bu fikrini ülkeye faydalı olma anlayışından yola çıkarak açıklarken, gelinen noktada kadınla erkeğin ülke işlerinde aynı “*yolun yolcusu*” olduklarını ileri sürüyordu. Ülke açısından en yüksek faydanın elde edilebilmesi için de bu iki kesimin birlikte yürüyüp çalışmaları gerekiyordu. Ancak kadınla erkek birlikte yürürlerken aralarında iki çeşit ilişki söz konusu olabilirdi. Bunlardan ilki, fiziki kuvveti daha çok olanın zayıf olan eli çekerek kendisine yetiştirmeğe çalışması yönündeydi. Diğer yöntem ise, kuvvetli olanın zayıf olan eli “*rencide*” edip bırakmasıydı ki, bu durumda kadın maruz kaldığı acıyı hissederek ancak bir “*muâvin*” konumunda kalıp hukuktan yoksun bir şekilde “*emeklemeğe*” başlayacak ve “*yürümeyi*” de kendi kendine deneyecekti. Oysaki kendisine içten bir şekilde yardım edilecek kadının aynı zamanda özgür bir eğitim aldığı takdirde, erkekle birlikte aynı amaca doğru yürümesi mümkündü. Nitekim açık fikirli, tecrübeli ve karşılaştırmalı bir şekilde görüşlerini açıklamaya muktedir kadınlar ne kadar çoğalır ve kendilerine ne kadar bağımsız sorumluluklar verilirse, ülke nüfusunun diğer yarısını teşkil eden bu topluluktan o denli yararlanılabilirdi.⁶⁵

Yine fikirlerini yazarak açıklayan Resmîye Hassan Hanım da, genel olarak bakıldığında kadının erkek gibi seçim hakkına sahip olmasını makul ve doğal olarak karşılıyordu. Aynı hayat içerisinde yaşayıp aynı kanunlara tâbi bulunan ve ülkenin saadet ve felaketinden aynı derecede etkilenen kadın ve erkeğin eşit hukuk koşullarından faydalanması gerekirdi. Nitekim kadınların bu hakka sahip olması gerektiği yönündeki düşünceler de giderek çoğalıyordu.⁶⁶

Bununla birlikte, Türk kadınının seçim hakkı açısından daha olumsuz bir tutum içerisindeydi. Zira ülkenin sefalet derecesindeki olumsuz koşullarının yanında henüz medenî hukuk ve toplum yapısından gerektiği şekilde faydalanamayan birçok Türk kadınının varlığı dikkate alındığında seçim

---

bkz., Zeliha Güneş, “Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Konusunda Halide Edip’le Yapılan Bir Söyleşi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 2, April 2012, pp. 160-162.

⁶³ Nakiye Hanım, o dönemde Fevziye Mektebi’nde idarecilik yapmakla birlikte, anket içerisinde bu konumu belirtilmediğinden kendisinin görüşleri okul idarecileri kısmında verilmemiştir.

⁶⁴ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 711, 25 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

⁶⁵ Adalet Hüsnî, “Türk Kadınının Hakkı”, *Vakit*, No 712, 26 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

⁶⁶ Resmîye Hassan, “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 721, 4 Teşrin-i sâni 1335/1919, s. 3.

konusunu gündeme getirmek o gün için doğru değildi. Bu konunun tartışılmaya başlanması toplumun ilerleme kaydettiğini göstermekle beraber, altyapısında “terbiye” olmayan gelişmeler “direkleri çürük yıldızlı binâlara” benzeyeceğinden ufak bir sarsıntıda bile yıkılacaklardı. O günkü toplum yapısını düzenleyip daha ileri bir konuma taşımanın sadece meclis içerisindeki kanunlara oy vermekle sağlanabileceğini düşünmek de aldatıcıydı. Zira uygulamaya geçmedikten sonra bir kanun ne kadar iyi olursa olsun istenen faydayı temin edemezdi. Resmîye Hassan Hanım, bu tespitini Tanzimat Fermanı’ndan yola çıkarak destekliyordu: “Gösteriş için yapılan Tanzimat’ın, doğrudan doğruya Avrupa’dan kopya edilen usullerin, kanunların bugüne kadar pek az faidesini gördük.”⁶⁷

Bu açıklamaların ardından ele alınan ikinci başlık, Türk kadınlarının seçim haklarını elde edebilmeleri için yapmaları gereken çalışmalardı. Hâlîde Edîb Hanım bu konuda çok iyimserdi. Zira ülkedeki erkeklerin gelenekçi oldukları konusundaki görüşler yanlıştı ve Türk kadınlarının seçim haklarını elde etmelerine İngiltere ve Amerika’daki kadar bile itiraz yükselmeyecekti. Kendisinin özellikle hoşuna giden nokta, ülkede yer alan “aşağı tabakadaki” insanların kadınların iş görmesine karşı çıkmamalarıydı. Bu kişiler sadece kıyafette başkalık istiyor ve kadınların her işi yapmalarına “akılları başlarında”, kıyafetleri sakın ve tavırları ciddi olmak şartıyla itiraz etmiyorlardı. Bu noktada konuyu Millî Mücadele’ye getiren Hâlîde Edîb İzmir örneğini vermiştir. Ona göre, İzmir’de kadınlar erkekler arasında “harp ettikleri” gibi aralarında lider konumunda olanlar da vardı.

Bu nedenle kendisi, birkaç yıl içerisinde Türk kadınına seçim hakkının verileceği konusunda çok iyimserdi. Bunun için meclisin gelecek seçimden önce kanun yapması gerektiğini söylerken, bunu neredeyse kesin olarak görüyor ancak bu yolda kadınların da çalışması gerektiğini kaydediyordu. Bu süreçte ilk yapılması gereken yayın faaliyetleriydi ki bu konuda çeşitli adımlar atılıyordu. Bunun dışında, kadınların halk ve ülkenin genel durumu ile daha çok ilgilenmeleri gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmek için kurulmuş olan kadın “bayır cem’iyetlerinin” daha pratik bir hale dönüştürülmesi mümkündü. Öte yandan, kadınlar çalışma alanlarını genişletme yönünde de gayret göstermeliydi.

Hâlîde Edîb, kadınların çalışma alanlarını genişletmelerinin kendi iktidarları dâhilinde olup olmadığı yönündeki bir soruya da olumlu cevap vermiştir. Eğer kadın genel işleri yapabilecek yeteneği kendisinde görür ve bunu ispat edebilirse o mevkie gelmesi doğal bir durumdu. Diğer taraftan, kadınların ağırlıklı olarak öğretmenlik yapmaları gerektiğini de düşünüyordu.

Kendisine bunun o an için mümkün olmadığı belirtildiğinde ise, bu görüşü kabul etmekle birlikte yakın bir zamanda bu durumun değişeceğini ifade etmişti.

---

⁶⁷ Agy.

Zira ülke karışıklık ortamından çıkıp doğal durumuna döndüğü zaman erkekler geçinmek için daha çok ticaret ve sanayi ile uğraşırken, taşralardakiler de ziraatle ilgileneceklerdi. Dolayısıyla özellikle “*ibtidâi tedrîsât*” tamamıyla kadınlara kalacaktı.

Kadınların adaylıklarını ne şekilde koyacakları konusundaki görüşü ise, bazı partilere katılarak olabileceği yönündeydi. Kadınları kabul edecek partilerin olacağını düşünen Hâlîde Edîb’e göre, kadınlar isterse ve halkı anlayarak işe girişeceklerse bir “*halk fırkası*”⁶⁸ kurulması da gündeme gelebilirdi. Kendisi bunu kadınlar için ideal bir çözüm olarak görmekle beraber bu fırkayı sadece kadınların oluşturması gerektiğini de söylemiyordu. O gün için kadınların bir “*halk fırkası*” kurlmaları mümkün olabilirse de, kendisi siyasî fırkalar içerisinde kadınların ayrı olmalarından yana değildi. Kadın kulüpleri ayrı olabilirdi ancak fırka bir olmalıydı. Bu konuda erkeklerin kadınları kıskanmayacağını da bir örnekle ortaya koymuştur: “[...] *bişim erkeklerde kadınları kıskanacak yok. Yani bir kadın kabiliyyetini göstermiş olabilirse onu pekâlâ kabul ediyorlar. Sizce bir misâl söyleyeyim, bir muallim cemiyeti var bunun idare heyeti; 8-9 kişiden mürekekep; bunun yedisi erkek ikisi kadın. Geçenlerde bu cemiyetin reisi istifa etti. Ekersiyet erkeklerde idi. Pekâlâ bir erkek intihâb edebilirlerdi. Hâlbuki Nakîye Hanımı intihâb ettiler.*”

Kamuoyunda kadınların meclise girseler bile azınlık olarak kalacaklarından bir etkilerinin olmayacağı yönünde dile getirilen fikirlere karşılık da, kadınların en çok halkçılıkla ilgilenecekleri ve oylarını da halk ile uğraşanlara verecekleri şeklinde bir açıklama getirmiştir. Dolayısıyla kadın seçime katıldığı süreçte meclise de hâkim olacaktır. Ona göre müntehib-i sânilerin [ikinci seçmen] varlığı da bu düşüncesini ortadan kaldırmıyordu. Bu konudaki fikrinin doğruluğunu da bir örnekle açıklamıştır: “*Meselâ bir köyde intihâb yapılıyor. Müntehib-i sâniler köye en çok iyilik eden adamları intihâb edecekler kadınların da istedikleri olacak. Sonra şimdi köylerde gayet iyi kadın muhtârlar varmış. Bana görenler anlattı. Kadınlar müntehib-i sâni olabilirler.*”⁶⁹

Buna karşılık Adalet Hüsni Hanım, Türk kadınının konumunu tartışırken karamsar bir tablo çiziyordu. Bazı istisnalar hariç Avrupa’nın çoğunluğunda kadının hukukunun erkeğe oranla daha zayıf olduğu inkâr edilemez bir gerçek olmakla beraber, Osmanlı toplumundaki durum çok daha kötüydü. Zira Osmanlı toplumunda kadınların hukuku ciddi bir şekilde konu bile

⁶⁸ Hâlîde Edîb Hanım’ın sözünü ettiği Kadınlar Halk Fırkası 15 Haziran 1923’te Nezihe Muhiddin Hanım’ın başkanlığında kurulacaktır. Ancak fırkanın kuruluşuna yönelik hükümet tarafından resmî izin verilmediğinden bu girişim Kadın Birliği Cemiyeti’ne dönüştürülecektir. Bu konuda bkz., Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 119-259.

⁶⁹ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 711, 25 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.

edilememiştir. Bunu değiştirmesi gereken ise kadınlardı. Mevcut ortamda, kadını hala “hiç” mertebesinde görmek ya da “acınarak hakkı verilen bir mablûk” olarak değerlendirmek, toplum uzvunun önemli bir kısmını işlevsiz bir hale getiren “hastalık” bir tutumdur.

Öte yandan, birçok ülkede kadınlar mebus seçilebilirken, Osmanlı’daki kadınlar mebusların tartışmalarını dinleme hakkına bile sahip değillerdi. Ancak Adalet Hüsni Hanım kendilerinin bu haksızlığa itiraz ettiklerini ifade ediyordu. Millettin bir ferdi olan kadın millî meseleler konuşulurken her konudan haberdar olabilmeliydi. Kadının bu konudaki “ihtisâsı” az ise bu da zaman içerisinde gelişecekti. Diğer taraftan, değerli bir kadın seçim hakkından yoksun iken bilgisiz bir erkek bu hakkı kullanabiliyordu. Ancak kendisi ve onun gibi düşünen kadınlar artık seçim haklarını talep ediyorlardı.

Bu konuda, Mebusân seçimlerinden bir sonuç beklemek mümkün değilse de, gelecek yıllarda tecrübe kazanabilmek için kadınlar hiç değilse belediye seçimlerine katılmalı ve aynı zamanda belediye memuriyetlerinde de yer almalıydılar. Ne var ki, bunun düşünülmesi bir tarafa eğitim konularında bile “irfân” sahibi kadınlar ihmal ediliyor ve inâs [kız] okullarında erkek öğretmenler istihdam ediliyordu. Bunun yanı sıra, erkekler kadın öğretmenlerden daha fazla maaş aldıkları gibi okul müdürlükleri de erkeklere veriliyordu. Ayrıca ilk inâs okullarında da her zaman için erkekler başkanlığı alıyorlardı ki, Adalet Hüsni Hanım bu sistemin doğruluğunu tartışmalı buluyordu.

Kendisinin bu konudaki önerisi, İnas Dârülfünunu’ndan⁷⁰ yetişen hanımların hukukun savunulması için lider olmalarıydı. Ancak bu kişilerin çoğunluğu eğitimlerinden genel hayat yolunda bir fayda sağlayamıyordu. Diğer taraftan, kadınların “mesâî alanları” erkeklere oranla çok sınırlıydı. Bu nedenle, eşit siyasî hukuk kurulmasına istinaden hiç değilse eğitim işlerinde kadınlara daha büyük bir faaliyet alanı verilmeliydi.⁷¹

Resmiye Hassan Hanım ise, bu süreçte daha pratik tedbirlere yönelme düşüncesindeydi. Bu noktada, kadınlara yönelik seçim hakkındaki fikirleri tartışmak yerine sağlam bir gelişimin altyapısını kurma yönünde gayret sarf etmek daha makul ve mantıklı bir hareket olacaktı. Nitekim Avrupa hukuku kadını “satılık bir mal” gibi aşağılık bir düzeyde göstermesine karşın, oradaki kadınlar aile ve eğitim yapılarındaki başarı nedeniyle özel yaşamlarında “mes’ûd” ve “mubterem” bir konumdaydılar. Gelinen noktada elde ettikleri hukuk kazanımları da bu sağlam yapının bir sonucuydu. Buna karşılık İslâm kadınları 1.300 yıl önce dinlerinin kendilerine verdiği sosyal ve siyasî hakları kullanmak

⁷⁰ Kız öğrencilerin yüksek öğretimleri için 12 Eylül 1914 tarihinde açılan kurum için bkz., Erdem, *age*, s. 363-373.

⁷¹ Adalet Hüsni, *agy*.

bir yana tamamen “*bed-babt*” ve “*sefîl*” bir halde bulunuyorlardı. Cehalet ve kötü terbiye kadınları sahip oldukları hakları kullanmaktan alıkoymuyordu. Hatta o gün bile, yeni yetişmeğe başlayan bir kesim hariç, İslâm dininin kadınlara sağladığı yüksek konumu bilen kadın neredeyse yok gibiydi. Son dönemlerde yaşanan koşulların zorlamasıyla kadınlar evlerinden çıkıp erkeklerin yaşamına büyük bir azimle katılsalar da, bu gelişme yüzyıllardan bu yana kökleşmiş olan alışkanlıkları değiştirecek ve kadınları toplumda lâıyk oldukları yere taşıyacak düzeyde değildi. Büyük bir çoğunluk yine cahildi ve yine “*hakkeına kani bed-babt bir esîr*” gibi yaşıyordu.

Bu olumsuz tabloyu ortaya seren Resmîye Hanım yapılması gerekeni şu sözlerle belirtiyordu: “*Binaen aleyh şimdilik bizî de unutmamalarını muhterem meb’ûslarımızdan ricâ ile kendi saâdetimiz ve dolayısıyla milletimin terakki ve saâdeti nâmına her şeyden evvel âile esâsâtımız tanzîm etmeğe, ciddî, yorulmaz bir gayretle çalışmalıyız. Zîrâ siyâsî, ictimâî her türlü tekâmülün mevlidi [doğduğu yer] âiledir.*”

Bu olumlu adım okulların eğitimiyle de desteklendiği takdirde, İslâm dininin kadınlara verdiği “*meşrû hakke*” erkeklerle bir çatışma içerisine girmeye gerek duymadan ulaşmak mümkün olacaktı.⁷²

Son olarak dile getirilen konu mebus seçme/seçilme şartları ile mebus olabilecek isimlere ilişkindir. Bu konuda sadece Hâlîde Edîb Hanım bir açıklamada bulunmuştu. Kendisi, bir kimsenin oy kullanabilmesi için en az 20 yaşında olmasının dışında herhangi bir şart koymayarak kadın erkek herkesin bu hakka sahip olması gerektiğine işaret etmiştir. Buna karşılık, mebus olmak isteyenlerin en az 30 yaşında olmaları gerektiğini kaydederken, seçilecek kadınların ise ya yükseköğrenim görmüş ya da sosyal ve sınaî faaliyetlerde kendisini göstermiş ve toplumsal yaşamda belirli bir yer edinmiş kimseler olması gerektiğini ifade etmiştir. İkinci koşulu yerine getiren kadınlar için yükseköğrenim şartının aranmasına gerek kalmayacaktı.⁷³

Hâlîde Edîb, tanıdığı kadınlar arasında kimlerin iyi mebus olabileceği yönündeki soruya ise: “*Saymak gayet zor. Hiçbir şey söylememek daha iyi. Fakat tanıdığım kadınlar arasında oldukça iyi meb’ûs olacaklar var*” şeklinde genel bir yanıt vermiştir.⁷⁴

Sonuç

---

⁷² Resmîye Hassan, *agy*.

⁷³ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakû*, No 711, 25 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.3. Ayrıca bkz., Sarıhan, *age.*, s. 166.

⁷⁴ “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakû*, No 711, 25 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.3.

12 Ocak 1920 tarihinde toplanan son Osmanlı Mebusân Meclisi seçimlerine, ilgili mevzuat gereği kadınlar katılmamıştır. Buna karşılık, Vakit Gazetesi'nin Ekim-Kasım 1919'da gerçekleştirdiği "*Türk Kadınına Seçim Hakkı Verilmeli mi?*" temalı anket, bu konuyu gündeme taşıdığı gibi toplumun farklı kesimlerinden kadınların düşüncelerini açıklamalarına da olanak sağlamıştır. İlgili ankete, eğitim dünyasından Amerikan Koleji müdire, öğretmen ve öğrencilerinin dışında Bezm-i Âlem müdiresi ve Dâr-ül-muallimât müdire ve öğrencileri katılmıştır. Bunun yanı sıra Asrî Kadınlar Cemiyeti ve Müslüman Kadını Birliği ile Hâlîde Edîb, Nakiye, Adalet Hüsnî ve Resmîyye Hassan Hanımlar fikirlerini açıklamıştır. Bu dağılımın, başkent İstanbul'daki eğitilmiş kadınların zihniyet yapılarını ortaya serecek genişlikte olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların düşüncelerini açık ve net bir şekilde ortaya koydukları da göze çarpmaktadır.

Anket kapsamında yöneltilen soruların başında, genel olarak kadınların özel olarak da Türk kadınının seçimlere katılması konusu gelmektedir. Ankete katılan herkes teorik olarak kadınların seçimlere katılması gerektiği yönünde görüş belirtmiştir. Bu düşüncenin temelinde, ağırlıklı olarak kadınla erkeğin görevde olduğu kadar hakta da eşit olduğu anlayışı yatmaktadır. Ancak Türk kadınının seçimlere iştiraki konusunda katılımcılar arasında farklı sesler yükselmiştir. Eğitim camiası içerisinde yer alan idareci, öğretmen ve öğrencilerin önemli bir kısmı bu konuda olumlu görüş belirtmiştir. Aynı şekilde, ankete katılan Müslüman Kadını Birliği ve bireysel olarak görüş bildiren Hâlîde Edîb, Nakiye, Adalet Hüsnî Hanımlar da Türk kadınının seçim hakkına taraftardır. Bu görüşü savunarak Türk kadınının gerek seçmen gerekse mebus adayı olarak seçimlere katılmasını isteyenler, bu hakkın sağlıklı bir şekilde kullanılabilceğini düşünmektedir. Onlara göre, seçildikleri takdirde kadınlar Mebusân Meclisi içerisinde en az erkekler kadar hatta bazı konularda onlardan çok daha başarılı bir performans sergileyebileceklerdi. Ancak bunun için, kadınların bu konuda kararlı olduklarını göstermelerinin yanı sıra çalışma ve toplum hayatı içerisinde daha fazla yer almaları gerekiyordu.

Bu görüşe karşılık, Amerikan Koleji'ndeki bazı öğretmen ve öğrenciler, Bezm-i Âlem ve Dâr-ül-muallimât müdireleri, bazı Dâr-ül-muallimât öğrencileri, Asrî Kadınlar Cemiyeti ve Resmîyye Hassan Hanım, Türk kadınının seçim hakkına karşı olmamakla birlikte mevcut koşullar nedeniyle bu konudaki kuşkularını ortaya koymuşlardır. Onlara göre, Türk kadını seçimlere daha donanımlı bir şekilde katılmalıydı. Bunun için de eğitim ve kültür düzeylerini yükseltmeli ve hayatın içerisinde daha fazla yer almalıydılar. Böylece, haklarını daha sağlıklı bir şekilde kullanmaları mümkün olabilecekti. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için de, 5 ila 15 yıl arasında bir zamana gereksinim duyulduğu öne sürülüyordu.

Anket kapsamında değinilen bir başka nokta erkeklerin bu süreçte alacakları tutuma ilişkindir. Türk kadınının seçim hakkını kullanmasını henüz erken görenlerin önemli bir bölümü, erkeklerin kadınların siyasî haklarına olumsuz tutum alacaklarını ve hatta tamamen karşı çıkacaklarını düşünüyordu. Öyle ki kadınların siyasî haklarını elde etmelerini doğrudan erkeklerin iradesine bağlı görenler de söz konusuydu. Türk kadınının seçim hakkını savunan kesim ise bu konuda iyimser bir tavır sergilemektedir. Onlara göre, bazı örneklerin de ortaya koyduğu gibi, erkekler bu hak konusunda düşünüldüğü kadar katı davranmayacaklardı. Bu konuda olumsuz tavır alan erkeklerin muhalefeti de kararlı bir çalışma yoluyla bertaraf edilebilecekti.

Anket içerisinde öne çıkan bir diğer başlık, mebus seçme/seçilme şartları ile ülke içerisinde seçilebilecek kadın isimlere yöneliktir. Mebus seçme/seçilme şartları açısından, çeşitli fikirler ileri sürülmekle beraber belirli bir eğitim seviyesinde olmak öne çıkmış, bir iş sahibi olarak hayata katılma ve yaş gibi koşullar da ayrıca sayılmıştır. Mebus seçilebileceği öngörülen kadınlar arasında ise Hâlîde Edîb ismi ağırlık kazanmıştır.

Tüm bu yönleriyle söz konusu anketin, Osmanlı toplumundaki eğitilmiş kadınların seçim hakkı konusundaki bilinçli ve kararlı tavırlarını ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Adalet Hüsnî “Türk Kadınının Hakkı”, *Vakit*, No 712, 26 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.
- Akşin Sina (2004) *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt 1, [Mutlakiyete Dönüş 1918-1919], 2. b., İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çakır Serpil (2011) *Osmanlı Kadın Hareketi*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. b., Metis Yayınları, İstanbul.
- Demirel Ahmet (2010) *İlk Meclis'in Vekilleri-Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdem Yasemin Tümer (2013) *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Güneş Zeliha (2012) Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Konusunda Halide Edip'le Yapılan Bir Söyleşi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 2, April 2012, pp. 157-162.
- Karaca Taha Niyazi (2004) *Meclis-i Mebusan'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Geçiş Sürecinde Son Osmanlı Mebusan Seçimleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mim Ayın “Kimler İntihâb Hakkına Malikdir?”, *Vakit*, No 704, 18 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.
- Olgun Kenan (2008) *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

- Olgun Kenan (2011) Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı 79, (Mart), s. 1-36.
- Özyürek Mustafa (2014) Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Eğitimci: Nakiye Elgün-Nakiye Elgün; A Educator from Ottoman Empire to Turkish Republic, *Atatürk Dergisi*, (*Journal of Atatürk*), Cilt/Volume 3, Sayı/Number 2 (Aralık/December), s. 29-46.
- Resmiyye Hassan “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 721, 4 Teşrin-i sâni 1335/1919, s. 3.
- Sarıhan Zeki (2013) *Millî Mücadele’de Maarif Ordusu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Sezer Ayten (1999) *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 706, 20 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 2.
- “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 709, 23 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.
- “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 711, 25 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.
- “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 713, 27 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.
- “Türk Kadınlarına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 717, 31 Teşrin-i evvel 1335/1919, s. 3.
- “Türk Kadınına İntihâb Hakkı Verilmeli mi?”, *Vakit*, No 718, 1 Teşrin-i sâni 1335/1919, s. 3.
- Türk Parlamento Taribi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet* (1997) I. Cilt, (Yayına Haz. İhsan Güneş), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:14, Ankara.
- Türk Parlamento Taribi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923* (1994) I. Cilt, (Yayına Haz. Fahri Çoker), Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:4, Ankara.
- Yasama Meclisi Üyeleri Seçimi ve Siyasi Partiler Kanunları 1876-2013* (2013) (Haz. Tarhan Erdem), Doğan Kitap, İstanbul.
- Zihnioğlu Yaprak (2003) *Kadınsız İnkılap, Nezîbe Mubiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul.